

MIELI ry:n lausunto sote-järjestöjen rahoituksesta annetun asetuksen muuttamisesta

MIELI ry pitää hyvänä, että asetusta sosiaali- ja terveystieteiden avustamisesta tarkennetaan tilanteessa, jossa järjestösektorin avustuksiin kohdistuu huomattava tasoleikkaus. Lausunnolla oleva asetuserämuutoksen muutos on myös lähtökohtaisesti kannatettava. MIELI ry pitää kuitenkin tärkeänä, että asetuserämuutoksessa ja sen perusteluissa tarkennetaan:

- avustamistoiminnan tarve- ja tuloksellisuusperustaisuutta,
- kohtaavan työn määritelmää ja asiakastyön käsitettä,
- järjestöjen monimuotoisen terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia vahvistavan toiminnan riittävää tunnistamista sekä
- avustusten kohdentamista yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa sekä perusoikeuksien toteutumista edistävällä tavalla.

Avustamistoiminnan tarve- ja tuloksellisuusperustaisuus

Valtionapuviranomaisena STEA:lla on runsaasti tietoa avustamansa toiminnan tarvelähtökohdista sekä toiminnan tuloksellisuudesta ja sen kehittymisestä pidemmällä aikavälillä avustuskohdeittain ja suhteessa kuhunkin avustuskohdeille asetettuun tavoitteeseen. Tuloksellisuuden arviointiin liittyy kehittämistarvetta: prosessit ovat paikoin epätarkoituksenmukaisen raskaita ja tuloksellisuuden arvioinnin kriteeristöä on myös tärkeää edelleen kehittää.

Tuloksellisuuden arvioinnin rinnalle olisi tärkeää tuottaa yhtä selkeä toiminnan tarpeen arvioinnin kriteeristö, kuten avustussasioiden neuvottelukunta on ehdottanut. Toiminnan tarpeen arviointi on kuitenkin ilman tätä kriteeristöäkin keskeinen osa avustusvalmistelua, ja MIELI ry katsoo, että merkittävän tasoleikkauksen toimeenpanossa toiminnan tarpeen ja tuloksellisuuden tarkastelu on selkein kriteeri, jolla leikkautuvat avustusmäärärahat voidaan kohdentaa.

Tarveperustaisuudessa huomioitavaksi tulee muiden muassa yhteiskunnallinen ilmiö, johon työllä pyritään vastaamaan, työn ennaltaehkäisevä merkitys ja säästöpotentiaali, kustannustehokkuus, toiminnan valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen merkitys sekä mahdollinen päällekkäisyys muuhun toimintaan.

Avustettavan toiminnan rinnakkaisuus ja päällekkäisyys

MIELI ry pitää perusteltuna, että avustustoiminnassa tarkastellaan avustettavan toiminnan mahdollista päällekkäisyyttä muuhun avustettavaan toimintaan. Avustustason leikkautuessa on entistä tärkeämpää, että järjestöt selkeyttävät työnjakoaan ja vahvistavat yhteistyötä. Päällekkäisyyttä on hyvä tarkastella sekä järjestösektoreiden sisällä että niiden välillä.

Tarkastelussa on kuitenkin tärkeää erottaa toiminnan tosiasiallinen päällekkäisyys ja sen rinnakkaisuus. Esimerkiksi mielenterveysjärjestökentällä järjestöillä on tyypillisesti varsin selkeä oma tehtäväalueensa, joko sisällöllisesti tai esimerkiksi maantieteellisesti. MIELI ry yhdessä alueellisten, paikallisten ja temaattisten jäsenyhdistystensä kanssa keskittyy mielenterveyttä edistävään työhön, ongelmien ehkäisyyn, kriisiauttamiseen ja itsemurhien ehkäisyyn, kun taas esimerkiksi potilasjärjestöillä on oma tehtäväkenttensä ja kohderyhmänsä.

Mielenterveys on merkittävin kansanterveyden haaste suomalaisessa yhteiskunnassa – OECD:n laskelman mukaan mielenterveyden kustannukset olivat Suomelle 11 miljardia euroa vuodessa jo vuonna 2018, jonka jälkeen mielenterveyden indikaattorit eri ikäryhmissä ovat edelleen heikentyneet merkittävästi. Mielenterveyden häiriöt ovat merkittävin työelämästä syrjäyttävä, kun lasketaan niille menetetyt työvuodet, työpäivät sekä pitkittyneet työttömyysjaksot ja opinnot. Ilmiön laajuus merkitsee, että sektorille tarvitaan paljon toimijuutta sekä ennaltaehkäisevään työhön että korjaavan työn tueksi.

Sekä MIELI ry:n jäsenyhdistyskentässä että mielenterveysjärjestöjen yhteisessä verkostossa, Mielenterveyspoolissa, on tehty kehittämistyötä mielenterveysjärjestökentän keskinäisen tehtävänjaon, yhteistyön ja yhteistyörakenteiden kehittämiseksi. Järjestöjen fuusioilla tai muilla yhteisillä rakenteilla voidaan joissain tapauksissa lisätä toiminnan tuloksellisuutta ja keventää hallinnon resurssitarvetta. On tärkeää, että valtionapuviranomainen myös osaltaan luo edellytyksiä uudistuville rakenteille.

Samaan aikaan on tärkeä tunnistaa, että pienempien yhdistysten kenttä mahdollistaa sen, että yhdistysten toiminta on sekä sisällöllisesti että maantieteellisesti lähellä sen piiriin hakeutuvia ihmisiä ja vastaa juuri heidän tarpeisiinsa. Keskusjärjestöt ja järjestöjen yhteistyöverkostot kiinnittävät nämä yhdistykset yhteen ja ovat rakenteena turvaamassa, että yhdistyskenttä muodostaa toimivan ja tuloksellisen kokonaisuuden eikä toiminta sirpaloidu liiaksi.

Kohtaava työ ja asiakastyö

Asetusluonnos nostaa kohtaavan työn avustustoiminnan keskeiseksi painopisteeksi. MIELI ry:n ja sen jäsenyhdistysten työ on merkittävässä määrin juuri kohtaavaa työtä – pelkästään kriisiavun kohtaamisia MIELI ry:llä jäsenyhdistyksineen on vuosittain noin 180 000, josta noin 110 000 tapahtuu ympäri vuorokauden päivystävässä valtakunnallisessa MIELI Kriisipuhelimessa ja loput kasvokkain vastaanotolla, verkossa tai ammatillisesti ohjatuissa vertaistukiryhmissä. Matalan kynnyksen tuki osaltaan ehkäisee ongelmien syventymistä ja julkisten palveluiden tarvetta. Avustusrahojen leikkautuessa on tärkeää, että tämänkaltaisen matalan kynnyksen tuki kyetään säilyttämään mahdollisimman kattavana.

Kriisiauttamisessa keskeistä on vapaaehtoisten ja työntekijöiden yhteistyö. Esimerkiksi kriisipuhelimessa noin joka toiseen puheluun vastaa vapaaehtoinen, joita palkatut työntekijät myös kouluttavat ja tukevat. Käsitteenä ”asiakastyö” ei MIELI ry:n näkökulmasta ole paras mahdollinen kuvaamaan järjestöjen kohtaavaa työtä, jossa keskeistä ovat mm. vapaaehtoistyö ja vertaistuki.

Järjestötoiminnassa tyypillisesti tehdään ero julkisten tai kaupallisten palveluiden ja toisaalta järjestön tarjoaman toiminnan ja tuen välillä. ”Asiakastyön” käsitteen tuominen asetukseen muuttaisi osaltaan tätä toiminnan näkökulmaa ja lähtökohtaa. Kriisiavun ”asiakaskohtaamisten” lisäksi pelkästään kriisiauttamiseen liittyy kymmeniä tuhansia kohtaamisia vapaaehtoisten parissa – perus- ja jatkokoulutuksia eri teemoista, työnohjausta, purkukeskusteluja ja muuta tukea.

Kohtaavaa työtä painotettaessa on tärkeää huomioida myös resurssit, joita kohtaava työ ja sen tuloksellisuus tarvitsevat tuekseen. Valtakunnallisen MIELI ry:n kriisikeskusverkoston muodostavat MIELI ry ja sen 17 jäsenyhdistystä ympäri Suomea sekä Lapin Ensi- ja turvakoti ry. Puhelin- ja verkkotyötä tekee lisäksi kuusi muuta jäsenyhdistystä. MIELI ry itse vastaa kriisikeskustoiminnasta pääkaupunkiseudulla, Vihdissä ja Hyvinkäällä, mutta koordinoi ja tukee työtä valtakunnallisesti. Koordinoivana toimijana MIELI ry huolehtii kriisipuhelimen ja verkkokriisityön teknisestä infrastruktuurista, valtakunnallisesta ajanvarausjärjestelmästä ja siitä, että kriisipuhelin vastaa ympäri vuorokauden ja verkkokanavat ilmoitettuina aikoina. MIELI ry myös rekrytoi, kouluttaa ja tukee vapaaehtoisia valtakunnallisesti. Koordinoitu malli mahdollistaa samaan aikaan sekä kriisiavun valtakunnallista että paikallista ja alueellista saavutettavuutta ja vaikuttavuutta.

MIELI ry näkee, että kriisiauttaminen kokonaisuutena on selkeästi sen kaltaista työtä, joka asetuksessa ja sen perusteluissa ymmärretään kohtaavaksi työksi. MIELI ry pitää kuitenkin tärkeänä, että kohtaava työ ymmärretään niissä laajasti, eikä kohtaavan työn painottaminen sulje pois järjestöjen muita keskeisiä rooleja terveyden edistämisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistamisen kentässä.

Järjestöillä on sosiaali- ja terveysalan kokonaisuudessa rooli ennen kaikkea terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä, ongelmien ehkäisyssä ja matalan kynnyksen tuen tarjoamisessa. Sosiaali- ja terveyssektorin kustannusten keventäminen edellyttäisi painopisteen siirtämistä matalan kynnyksen tuen ohella nimenomaan edistävään ja ehkäisevään työhön.

Kriisiauttamisen kohtaamisten lisäksi MIELI ry:n mielenterveyttä edistävässä ja ongelmia ehkäisevässä työssä kohdataan tuhansia ihmisiä joka vuosi. Erilaiset koulutukset, vanhempainillat ja muu toiminta tarjoavat toimintaan osallistuville osaamista ja välineitä huolehtia omasta ja läheistensä mielenterveydestä.

Järjestöjen keskeinen tehtävä yhteiskunnassa on aina ollut myös kehittäminen ja vaikuttamistyö. Tämä rooli on myös tärkeää säilyttää. MIELI ry on pian 130 vuotta täyttävä järjestö, joka on työssään aina pyrkinyt kehittämään ratkaisuja, joilla mielenterveyden ongelmia yhteiskunnassa pystytään vähentämään, ja samalla itse toimimaan suoraan ongelmien vähentämiseksi ja ihmisten auttamiseksi. Osana työtään MIELI ry pyrkii vaikuttamaan mielenterveysasenteisiin yhteiskunnassa, kuten siihen, miten esimerkiksi kouluissa, nuorten harrastusympäristöissä, työelämässä, ikäihmisten palveluissa tai lainsäädännössä huomioidaan mielenterveyteen liittyvä asiat.

Monissa näissä teemoissa MIELI ry on keskeinen asiantuntijaorganisaatio, joka pystyy työssään yhdistämään kohtaavassa työssään kerryttämänsä tiedon tutkittuun tietoon ja muuhun asiantuntijaosaamiseen. Viime vuosina yhtenä keskeisenä teemana on korostunut esimerkiksi

väestön psyykkinen kriisinkestävyys, josta MIELI ry tuotti tietoa valtioneuvoston kanslialle koronakriisissä ja myös sen jälkeen, ja johon liittyviin valmisteluprosesseihin MIELI ry on kytketty mukaan.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo- ja perusoikeuksien toteutuminen

Laki sosiaali- ja terveysalan järjestöjen ja säätiöiden avustamisesta edellyttää, että avustettavan toiminnan tulee tukea ihmisten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja perusoikeuksien toteutumista. Voidaan katsoa, että muotoilu vastuuttaa avustuksen saajan huolehtimaan näiden toteutumisesta STEA-avustusta saavassa toiminnassaan. Avustuskriteereistä käydyssä keskustelussa on ollut epäselvyyttä siitä, millä perusteella eri kohderyhmiä voitaisiin sulkea ulkopuolelle avustuksia myönnettäessä. Tilannetta selkeyttäisi asetukseen tehtävä kirjaus siitä, että yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja perusoikeuksien toteutuminen on myös avustusvalmistelua ohjaava kriteeri.

Myös kohtaavan työn sisältöjä arvioitaessa on tärkeää huomioida sellaiset haavoittuvat ryhmät, joiden tavoittaminen vaatii erityistä panostamista palveluiden saavutettavuus huomioiden. MIELI ry koordinoi Rikosuhripäivystyksen (RIKU) toimintaa valtakunnallisesti, mihin sisältyy RIKUn ihmiskaupan uhrien erityistukipalvelu, jossa kohdataan joka vuosi satoja uusia ihmiskaupan tai sen lähirikosten uhreja. Heidän tunnistamisessaan matalan kynnyksen järjestölähtöisellä palvelulla on erityinen merkitys, koska iso osa uhreista ei löydä tai eri syistä uskalla aluksi tukeutua viranomaisten palveluihin. Näiden uhrien tunnistamisen ja auttamisen kautta voidaan paljastaa ja estää vakavaa rikollisuutta.

Vuoden 2027 leikkausten toimeenpano

Asetusluonnos on valmisteltu nopealla aikataululla, koska on havaittu, että ensi vuodelle ajoitettujen lähes kolmanneksen leikkausten toimeenpano tarvitsee mahdollisimman selkeän säädöspohjan tuekseen. Samalla on tärkeä huomioida, että avustusjärjestelmä ja -käytännöt on tärkeää säilyttää selkeinä siten, että merkittävämät muutokset niihin valmistellaan huolella ja myös vaikutusten ennakoarviointiin jää riittävästi aikaa.

Olennaiset muutokset avustusjärjestelmään ja -käytäntöihin tulisi näin ollen valmistella vuoteen 2028, vaikka se tarkoittaa, että näitä muutoksia ei merkittävässä määrin pystytä hyödyntämään 2027 avustusleikkausten toimeenpanossa. Tämä puolestaan korostaa tarve- ja tuloksellisuusperustaisuutta keskeisenä avustamistoiminnan kriteerinä.

Kohtaavan työn määrittelyyn, keskusjärjestöjen monimuotoisen roolin tunnistamiseen ja vaikuttamistyöhön liittyvien näkökohtien lisäksi MIELI ry kantaa huolta muiden muassa yleisavustuksiin mahdollisesti ajatelluista muutoksista. Yleisavustuksia leikattiin jo muita jatkoavustuksia isommalla prosentilla vuonna 2025.

Yleisavustusta saaville valtakunnallisille järjestöille yleisavustus muodostaa rahoituksen tukirangan, johon muu rahoitus kiinnittyy, kun taas järjestöillä, jotka eivät saa yleisavustusta, yleiskulut on jyvitetty muihin avustuskohteisiin.

Yleisavustuksen purkaminen kohdennettuihin avustuksiin jo tulevan syksyn hakukierroksella olisi sekä avustuksen hakijan että viranomaisen näkökulmasta suuritöinen muutos samaan aikaan, kun leikkausten toimeenpanoon liittyy huomattavan paljon muuta hallinnollista työtä. Yleisavustusten leikkaaminen toistamiseen ilman yleiskulujen jyvittämistä muihin avustuskohteisiin vaurioittaisi puolestaan järjestöjen kykyä suoriutua lainsäädännön ja avustusprosessien määrittämistä hallinnollisista tehtävistä, huomioiden, että nimenomaan yleisavustus on usein vaikeasti korvattavissa muilla tuotoilla. MIELI ry:n osalta aikaisempi yleisavustusleikkaus on jo johtanut sekä hallinnon että myös asiantuntijaresurssien olennaiseen sopeuttamiseen.

MIELI ry myös huomauttaa, että valtioneuvosto on aikaisemmin linjannut, että valtionavustustoiminnassa tullaan painottamaan yleisavustusten osuutta, mikä mahdollistaisi leikkautuvien resurssien mahdollisimman joustavan kohdentamisen.

Vuoden 2027 leikkausten kohdentamisessa MIELI ry pitää edelleen tärkeänä dialogia STEA:n avustusvalmistelun ja avustuksen saajien välillä. Mahdollisimman hallitun sopeutumisen näkökulmasta on tärkeää, että järjestöllä on mahdollisuus vaikuttaa leikkausten euromääräiseen kohdentumiseen omassa avustuskokonaisuudessa, ja että STEA:n työtä ohjaavat linjaukset ovat selkeät eikä niissä tapahdu yllätyksiä syksyn aikana.